

Erdődy Gábor

Közép-Európa gróf Batthyány Lajos külpolitikájában 1848-ban²

1848 tavaszának forradalmi néhány hónap alatt felforgatták a Szent Szövetség rendszerét. Az ellenzék vezéréként Batthyány terjesztette elő Magyarország újjászületésének perspektíváit nemzetközi összefüggésben. A Habsburg Birodalomhoz való viszonyt állította a közép-pontba, és az egyetlen lehetséges megoldásként a monarchia összes örökös tartománya számára saját alkotmány létrehozását sürgette.

Batthyány különös figyelmet szentelt a polgári átalakulás kulcskérdéseire vonatkozó parlamentáris vitáknak. Amikor bekapcsolódott a magyar nyelvhasználatról és a nemzetiiségekről való eszmecserebe, többek megütközését és tiltakozását vívta ki, amikor február 4-én azt javasolta, hogy a horvátok számára „belső ügyeik” intézésénél a latin mellett saját nyelvük használatát is engedélyezni kellene. Rendelkezésével abbéli igényét demonstrálta, hogy a nemzetiiségi kérdést nacionalista túlzások nélkül kezeljék, és már ekkor egy nagy államférfi bölcsességével elejét kívánta venni a Bécs által manipulált ellenségeskedés elharapózásának.

A franciaországi februári forradalom Batthyányt kifejezetten lelkesedéssel töltötte el. A március 13-án kitört bécsi forradalom ösztönzésére fokozta aktivitását, mivel felismerte, hogy a bécsi kormányzat helyzetének megrendülése új esélyeket kínál a reformok keresztülvitelére. Azonnal kapcsolatba lépett a pesti radikális ifjakkal és kész volt egy sikeres vér nélküli forradalom érdekében a radikális nyomásgyakorlás eszközét is igénybe venni, az erőszak alkalmazásának gondolatát azonban kategorikusan elutasította. Március 15-én a magyar rendi gyűlés delegációjának tagjaként Pozsonyból Bécsbe utazott, ahol kiélezett viták zárásaként március 17-én független és felelős miniszterelnökké nevezték ki. 1848 márciusában Batthyány Bécsben és Pozsonyban egyaránt népszerű politikus volt, a nyilvánosság számára ő testesítette meg a megújulás legfontosabb szimbólumát.

Amint ismert, a sokoldalú kompromisszumok eredményeként kidolgozott pozsonyi „áprilisi törvények” képezték a modern magyar államszervezet és a modern társadalmi, gazdasági fejlődés alapjait. Hivatalba lépő miniszterelnökként Batthyány kinyilvánította célkitűzéseit: a forradalom vívmányainak megszilárdítása, az áprilisi törvényekben meghatározott alkotmányos autonómia kiterjesztése minden területre, és az Ausztria és Magyarország közötti tiszta perszonálunió békés úton való elismertetése. Magyarország külpolitikájának kidolgozásában meghatározó

szerepet vállalt. Teljes mértékben felismerte, hogy 1848 tavaszának győztes forradalmi nemcsak a Szent Szövetség reakciós rendszerét törölték el, hanem a közép-európai térségben a politikai-társadalmi megújulás feltételeinek megteremtésén túl a nemzeti átcsoportosulások és újjászületések lehetőségét is felkínálták.

Batthyány és munkatársai megértették, hogy a liberális alkotmányos és polgári demokratikus Európa kibontakozása alapvetően Lengyelország újjraalakulását, Magyarországon az áprilisi törvényekben szentesített önrendelkezés teljes megőrzését, valamint az olasz, illetve a német nemzeti egység megteremtését jelenti. Ugyanakkor helyesen ismerték fel, hogy a márciusban kivívott magyar és európai szabadságot mindennek előtt az orosz cári birodalom fenyegeti. Törekvéseiket illetően azonban Angliában a hivatalos londoni kormányzati körök részéről közönyt és passzivitást, Párizsban pedig az ottani mély szociális válság miatt mindenfajta nemzetközi aktivitás teljes hiányát kellett tapasztalniuk. Ezután egyre határozottabban azt az álláspontot képviselték, hogy a közép-európai népek demokratikus törekvéseinek sorsa és jövője csak közös ügy lehet.

A közép-európai nemzeti változások tekintetében Galícia kulcsszerepet kapott. Lengyelország újjászületését Batthyány az új európai rend kialakulása szempontjából alapvető kérdésként kezelte. A „Pesti Hírlap” napilap, amely a kormány félhivatalos lapjaként működött, április 7-i számában kiemelte: „Galícia egy töredéke a nagy lengyel nemzetnek. Lengyelország Európa vérző sebe: nem lehetséges a béke, sem pedig biztos új államrendszer kialakítása Lengyelország felszabadítása nélkül.” Jövőre vonatkozó terveiben a magyar államvezetés számolt egy új lengyel állam létrejöttével, és egyebek mellett olyan új szövetséget keresett benne, akivel összefogva Magyarország képes lehet átvenni a széthulló Habsburg Birodalom egyensúlyozó szerepét.

Az egyesült Németország és a független Magyarország 1848 nyarán úgy az alkotmányos-polgári-liberális-nemzeti fejlődés maradéktalan előmozdításának szószólói, mint a régi viszonyok helyreállításában bízók számára egymástól és Európa demokratikus jövőjétől elválaszthatatlan elemeknek tűntek, melyek kölcsönösen feltételezik egymást. Batthyány 1848 késő tavaszán és nyarán körvonalazódott véleménye szerint a Habsburg Birodalom Buda és a Német Birodalom Frankfurt am Main központú elképzelései az összeurópai folyamat két meghatározó, egymástól elválaszthatatlan pillérét képezték. Ezért várták a magyar politikusok reménykedve az új Németország létrejöttét és üdvözölték a Frankfurt am Mainban, a történelmi Pál templomban újonnan formálódó államban a legfontosabb stratégiai és természetes szövetségesüket. A felbomló Habsburg Birodalom örökös tartományait is magában foglaló német egység létrejötté 1848 nyarán még a különben reakciós politikai körök számára is valósággá vált. Augusztus 26-án a német birodalmi kormányzó, Habsburg

János főherceg a nemzetközi protokolláris szokásoknak megfelelően fogadta a magyar követet, Szalay Lászlót. Ezzel hivatalosan is megtörtént a kapcsolatfelvétel, azaz a diplomáciai elismerés Németország és a független Magyarország között.

A Batthyány Lajos által vezetett magyar liberális ellenzék már 1847 végén úgy Magyarország, mint Európa szempontjából nagy jelentőséget tulajdonított az itáliai felsziget eseményeinek. Az olasz nemzeti egységmozgalom kibontakozását a Habsburg Birodalom jövőjét tekintve is nagyon jelentékenynek tartotta, így Lombardia-Velence kiválását március végén a francia és angol állásponttal összhangban tiszta tényként kezelte. Mivel pontosan felismerte, hogy mindenek előtt egy itáliai győzelem adhatná vissza az ellenforradalom cselekvőképességét, úgy vélte, az olasz egység sorsa a magyar fejlődésre is kihat bizonyos tekintetben. A magyar oldal bizakodását azonban csökkentették az olasz egység híveinek táborából érkező negatív hírek. Batthyány ténylegesen kétségbe vonta a szárd király őszinteségét és kötelezettségvállalását, és harcát egyenesen úgy jellemezte, mint „egyszerű birtokszelő háborút az osztrák birodalom ellen”. Az sem volt számára váratlan meglepetés, hogy július 25-én a custozzai csatában a Radetzky tábornok által vezetett Habsburg hadsereg megsemmisítő vereséget mért az olasz hadakra.

Ez a fordulat újra jelentősen megváltoztatta a közép-európai térség erőviszonyait – így az újra megerősödött Habsburg ellenforradalom augusztus 31-én döntő lépésre szánta el magát, mikor maga üzent hadat az V. Ferdinánd által szentesített áprilisi törvényeknek, és követelte Magyarországtól az önálló külpolitikáról, had- és pénzügyekről való lemondást.

Szeptember közepétől az ellenforradalmi és alkotmányos erők közötti harc új szakaszához érkezett. Windisch-Grätz tábornok bécsi forradalom fölötti győzelme következtében alapvetően megváltoztak a közép-európai erőviszonyok, és lehetővé vált egy általános ellenforradalmi offenzíva megkezdése Közép-Európában. Ismeretes, mekkora problémát okozott ez a magyar kormány számára, különösen a horvátok tekintetében. A konfliktus kiéleződése közben Batthyány magatartása sajátos diszkrpanciát mutatott, ami onnan eredt, hogy miniszterelnökként az uralkodó bizalmával nevezték ki, azonban a képviselőháznak tartozott felelősséggel. Makacsul ragaszkodott minden esély megragadásához a békés megoldást illetően, míg ezzel párhuzamosan céltudatosan, azonban a törvényesség tekintetbe vételével készítette elő Magyarország törvényes jogainak védelmét. Határozottan készült a katonai erőpróba, mivel pontosan ismerte Bécs szándékait. Hiába proponált a magyar kormány augusztus végén rendkívüli engedményeket és kompromisszumokat. Hiába döntött

augusztus 27-én arról a törvényjavaslatról, amely kész volt beleegyezni a horvátoknak Magyarországtól való teljes elválásába, korlátozás nélküli abszolút nemzeti függetlenségébe. A Habsburg udvar és a szolgálatában álló horvát felkelők azonban a béke fenntartása érdekében hajthatatlanul ragaszkodtak az áprilisi törvények visszavonásához, azaz a magyar önrendelkezés megszüntetéséhez.

Az ellenforradalmi offenzíva végleg meggyőzte Batthyányt arról, hogy lehetetlen a lojalitás további fenntartása. Országgyűlési búcsúbeszédében, szeptember 16-án megindokolta korábbi álláspontja megváltozását, egyszersmind meghatározta nemzete számára a cselekvés irányát: „... ha már életét és existenciáját kénytelen egy nemzet védeni, s azon utolsó extremumra jutott, hol már nincs többé semmi reménység, akkor én is meg vagyok győződve arról, hogy a legalitás némi tekintetben akadályá is változik. Ugyanazért felszólítom e tisztelt házat, vegye komoly fontolóra, ha vajjon nem érkezett-e még meg azon végperc, melyben a nemzet már azon legutolsó s legelszántabb önvédelemre szorult, melynél a törvényességet nem képes, de nem is köteles respectálni.”

1848 őszén Batthyány felismerte, hogy a fegyveres ellenállás az alkotmányellenes támadásra készülő Habsburg ellenforradalommal szemben elkerülhetetlen és jogos. A miniszterelnök, aki az önvédelmi harc programját kinyilvánította és előkészítésében oroszánrészt vállalt, nem vett már részt a szabadságharc vezetésében. A Jellačić felé irányuló utolsó békeközvetítés kudarca, illetve a királyi megbízott, Lamberg altábornagy pesti meggyilkolása után Bécsbe sietett és bejelentette végső visszalépését. December közepén visszatért az országgyűlésbe és az önvédelmi harc folytatásáról szóló vitában azt javasolta, hogy a parlament tegyen még egy kísérletet a lehetséges szabályozás előmozdítására tárgyalások útján és menessen küldöttséget Windisch-Grätzhez, a támadó hadsereg főparancsnokához. Tekintet nélkül személyes biztonságára, eleget tett a béke delegációba nevezésének és elindult végzetes útján.

Amint ismert, a császári tábornok nem fogadta, Batthyány azonban a rossz ómen ellenére nem a menekülés mellett döntött. Január 8-án visszatért Pestre, a Károlyi-palotába, ahol éjjel 11 órakor letartóztatták. Konceptió perben halálra ítélték, és 1849. október 6-án, a bécsi forradalom évfordulóján, egy napon a 13 tábornokkal, Pesten kivégezték.

2 A Ljubljanában, a Szlovén Tudományos és Művészeti Akadémián 2007. október 4-én rendezett Batthyány-emlékülésen elhangzott német nyelvű előadás szövegének fordítása. (Fordította Szemes Péter.)